

Openingswoord mr. Jan Kees Wiebenga, Voorzitter Stichting Herdenking 15 Augustus 1945 2014

Nationale Herdenking
15 augustus 1945

Geachte voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer,
Geachte vertegenwoordigers van de aangesloten
Organisaties van de Stichting Herdenking 15 augustus 1945,
Geachte overige aanwezigen,

In mijn openingswoord wil ik aandacht besteden aan drie
invalshoeken. Eerst zal ik iets zeggen over het oorlogsjaar 1944,
nu 70 jaar geleden. Daarna kom ik terug op een conferentie
die in maart van dit jaar gehouden is en als onderwerp had de
samenhang tussen de Tweede Wereldoorlog in Europa en Azië.
En tenslotte wil ik nog enige aandacht besteden aan het thema
van de herdenking van dit jaar "het besef uit Indië te komen".

Maar voordat ik verder ga, wil ik beginnen met het noemen van
de vliegcrash in de Oekraïne en de verschrikkingen die deze met
zich meebracht. Dit alles heeft ons diep geraakt. Wij leven mee
met alle nabestaanden van deze onschuldige slachtoffers.

1. 1944

Als ik over het oorlogsjaar 1944 spreek lijken dat zomaar
een paar losse mededelingen. Misschien is dat ook zo. Maar
tezamen geven deze observaties een beeld van de ellende
van zo'n fase van de oorlog, van de onmogelijkheid voor
gewone mensen om een gewoon leven te leiden. Van de grote
aantallen doden, de grote aantallen zieken, het ontregelde
maatschappelijke leven.

In 1944 wordt de strijd in Azië heviger. De Amerikaanse opmars
in de Pacific wordt ingezet. Daarbij besluiten de geallieerde
naties om Java als het ware "links te laten liggen". Op 2 mei
wordt Hollandia bevrijd, maar daar blijft het wat Ned. Indië
betreft ongeveer bij.

Op 6 juni 1944 vindt de geallieerde invasie in Normandië plaats.
Na de zomer is het zuiden van Nederland bevrijd. In september
volgt de Slag bij Arnhem.

Intussen gaat de voedseltoestand op Java sterk achteruit; het
al bestaande rijsttekort wordt groter.

Er vindt een grootscheepse hergroepering van geïnterneerden
en krijgsgevangenen plaats. Het verwijderen van jongens van
10 jaar en ouder uit de vrouwenkampen wordt voortgezet. De
interneringskampen komen onder militair beheer, eerst op Java.
Dat leidt in sommige kampen tot een terreurperiode. In 1944
wordt een aantal Europese vrouwen uit kampen gehaald en in
Japanse legerborden geplaatst.

En er vindt grootscheeps vervoer van krijgsgevangenen per schip plaats. Van Birma naar Japan, waarbij honderden mensen omkomen. Het grootste verlies wordt geleden bij het zeetransport van de Junyo Maru, het schip dat krijgsgevangenen moest afvoeren naar de Pakan Baroe-spoorweg in Sumatra. Het leidde tot één van de grootste scheepsrampen in de geschiedenis: met meer dan 5000 doden, bijna vier keer zoveel als bij de ondergang van de Titanic in 1912. Het gebeurde op 18 september 1944, de dag dat Eindhoven werd bevrijd.
Tot zover. Wordt vervolgd.

2. 4 mei/15 augustus

Op 8 maart van dit jaar werd onder auspiciën van het Centraal Orgaan voor Verzets- en Vervolgingslachtoffers (C.O.V.V.S.) een conferentie gehouden met als onderwerp de samenhang tussen de Tweede Wereldoorlog in Europa en Azië, over het concept "Eén WO II" zoals het genoemd wordt. Omdat hier vandaag van heel veel Aangesloten Organisaties bestuursleden aanwezig zijn – in feite is hier de Indische gemeenschap in al haar verscheidenheid vertegenwoordigd – wil ik daar nog op terug komen.

Om te beginnen was de dag van de conferentie natuurlijk opvallend: 8 maart; de dag van de capitulatie van Ned. Indië in 1942, het begin van de Japanse bezetting. De dag waarop Radio Bandoeng uit de lucht ging met de woorden: "Wij gaan nu sluiten; vaarwel tot betere tijden".

Sprekend over de vraag naar de samenhang tussen de herdenking op 4 mei en de herdenking op 15 augustus heb ik gewezen op een paar verschillen. Ik noem er drie.

a. Wie worden herdacht?

4 mei: de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog: zowel in Europa als Azië; alle omgekomen militairen tijdens de Tweede Wereldoorlog en nadien (onder meer bij vredesoperaties).

15 augustus: alle slachtoffers van de oorlog die Nederland voerde tegen Japan; de oorlog die duurde van 8 december 1941 tot 15 augustus 1945. Herdacht worden de militairen/de krijgsgevangenen/de mannen, vrouwen en kinderen in en buiten de kampen alsmede de ontelbaar vele slachtoffers onder de Indonesische bevolking, waaronder veel dwangarbeiders (Romusha's).

Hierbij noteer ik dat de herdenking op 15 augustus zich richt op de Tweede Wereldoorlog: de herdenking op 4 mei is gericht op alle slachtoffers van oorlogen waarbij Nederland betrokken was tot nu toe.

b. Bevrijding?

5 mei: 4 mei en 5 mei zijn een soort twee-eenheid: op 4 mei vindt de herdenking van de doden plaats; op 5 mei de viering van de bevrijding.

15 augustus: hoe anders is wat dat betreft de herdenking op 15 augustus. Van bevrijding was geen sprake: laat ik het iets sterker uitdrukken: van bevrijding van de 150.000 gevangenen was in het geheel geen sprake:

- Op 17 augustus werd de onafhankelijkheid van Indonesië uitgeroepen.
- Het was een chaotische toestand; de lt. gouverneur-generaal Van Mook kon niet eerder aankomen in Batavia dan op 3 oktober 1945. In zijn eerste bericht aan de regering sprak hij over "bergen van moeilijkheden/zeeën van misverstanden en woestijnen van vernieling." De Japanners moesten voor de bescherming zorgen, tot in 1946 toe. Ik noteer hierbij dat het op 15 augustus bij de herdenking niet over bevrijding gaat maar over de oorlog, de capitulatie van Japan op die dag, nadat de twee atoombommen waren gevallen op Hiroshima en Nagasaki.

c. Verzoening?

4 mei: bij de herdenking van 4 mei zijn geen vertegenwoordigers van andere landen aanwezig;

15 augustus: daarbij is dat wel het geval; aanwezig zijn ambassadeurs van de geallieerde landen Groot-Brittannië/Amerika/Australië/Nieuw-Zeeland en de ambassadeur van Indonesië. Niet aanwezig is de ambassadeur van Japan. Ik wijs er op dat, anders dat in Duitsland de Bondsdag heeft gedaan, het Japanse parlement nooit schuld heeft bekend.

Andere herdenkingen: dit is bij sommige plaatselijke herdenkingen anders; daar zijn soms personen uit Duitsland wel aanwezig. Ik wil daarover nu maar één ding zeggen: de wijze van herdenken zou geen zaak voor de rechter moeten zijn.

d. Herinneren

De dag van 15 augustus bestaat uit drie delen, namelijk herinnering/herdenking/verwerking: 's ochtends is er een grote bijeenkomst in het Haagse Congresgebouw, waarvoor telkenjare een thema wordt gekozen. Daar is ruimte voor een bredere invalshoek, zoals bijvoorbeeld ook bij het thema van dit jaar.

Op dit vlak van herinneren ligt een grote uitdaging waarvan het zinvol en doenlijk is om de handen ineen te steken, te weten het betrekken van de na-oorlogse generaties/de jongeren bij deze problematiek. Er is bij de jeugd een grote wil om te herinneren zo blijkt telkenmale uit onderzoek. Maar het moet ze wel aangereikt worden. Dat kan onder meer door in het onderwijs blijvend aandacht te schenken aan WO II, zoals die zich hier en overzee voltrok.

Dit alles brengt mij tot de volgende overwegingen:

1. Voor het betrekken van de jongeren bij herdenken en herinneren kan samenwerking van belang zijn, want de oorlog hield niet op bij Oldenzaal en ook in deze tijd is ons bestaan daartoe niet beperkt – zoals deze zomer weer gebleken is met de vliegcramp in de Oekraïne.
2. Voor de herdenkingen zelf zou kunnen gelden het oude Chinese gedicht: “laat 100 bloemen bloeien/laat 100 scholen wedijveren.”

3. Het thema

Het thema van de herdenking van dit jaar “Het besef uit Indië te komen” roept vele gedachten op. Om te beginnen aan de veelvormige samenleving, die zich sinds de komst van de Nederlanders rond 1600 heeft ontwikkeld in het reusachtige eilandenrijk in Zuid-Oost-Azië.

Het wonen en werken in Nederlands-Indië van voor de oorlog was voor een aantal bewoners een bevoorrecht bestaan. Maar lang niet voor iedereen. De economische crisis van de jaren dertig liet zich ook daar gevoelen.

En dan, vanaf 8 december 1941, is er de oorlog, na de Japanse aanval op Pearl Harbour. Oorlog, spoedig gevolgd door de bezetting door Japan. Met het onbeschrijflijke leed, dat daarvan het gevolg was.

De gewelddadige en politiek onrustige periode die op de oorlog volgde, leidde andermaal tot mensen, aan wie het besef uit Indië te komen, niet vreemd is: de vele militairen die vanuit Nederland daarheen werden gezonden.

Na het einde van de oorlog tot in de jaren zestig vertrokken honderdduizenden uit het land dat hen zo dierbaar is. Zij zullen het besef uit Indië te komen altijd met zich meedragen. Hun kinderen en kleinkinderen hebben soms de verhalen gehoord. Verhalen over het leven in een land en in een tijd, die nu zo ver weg lijken. Maar tegelijk zo dichtbij.

Ieder heeft bij deze herdenking zijn of haar eigen verhaal. Maar wij hebben ook een gezamenlijk verhaal. Dit alles geeft ons allen in meerdere of mindere mate “het besef uit Indië te komen”. Ik wens u een zinvolle herdenking toe.